

"הלכה ומסורה"

יו"ל ע"י מפעל ארחות הלכה לאור משנת רבינו מאור הגולה כמוהר"ר דוד משרקי (מזרחי) זיע"א
ימי הפורים התש"ע

◇ שרשי מנהגי תימן ◇

מאת הגאון רבי אברהם אריה שליט"א רב ביהמ"ד תורה והוראה ב"ב

בנוסח הברכה שלאחר המגילה

בנוסח הברכה שלאחר המגילה יש הנוהגין לומר [א] האל הרב את וכו' ויש [ב] שאין גורסין תיבת האל.

ובהמשך הברכה יש הגורסין האל הנפרע [ג] ויש [ד] שאין גורסין תיבת האל וכולם מסיימין [ה] האל המושיע.

מקורות

[א] האל. כ"ה הגי' בגמ' מגילה (דף כא: בחלק מכתה"ל) ובמס' סופרים (פי"ד הל"ה²) ובפסיקתא רבתי (פרשה יג' אות ח') ובסידור הרס"ג (עמ' רנז') וברבינו חננאל (שם), וראה עוד לקמן שהבאנו להקת ראשונים שנחלקו בזה, יש מהם דגרסי לתיבה זו "האל" ויש דל"ג (על"ק בסע"ק שאח"ז) ואלה הגורסים לתיבה זו הנה הנם לפניך וכדלקמן: רש"י בסידורו (ס' שכ"ח) ובס' הארוכה (ס' סז')¹ מחז"ו (ס' רמ"ז) ס' העיטור (הל' מגילה ח"ג עמ' קיג')⁴ הריטב"א במגילה (שם), הראב"ה (כרך ב' רס"י תקע"ד מס' מגילה) פהרוקח (הל' פורים ס' רל"ז) ובסידורו (ח"ב ס' קמ"ב עמ' תשכ"א) רבינו הרמז"ל (פ"א מהל' מגילה הל"ג) שבה"ל (הל' פורים ס' קצ"ח) תניא רבתי (ענין קריאת המגילה ס' מ' שלהי ד"ה הכל כשרין) ס' עץ חיים למהר"י חזן (פ"א מהל' מגילה שלהי כרך א') פ' התפילות והברכות (ח"ב עמ' ע"ז)⁶ צרור החיים (הדרך השמיני פורים ומגילה ריש עמ' ק"ח אות ד') ואם כי העלה שיש שאין מזכירין תיבת "האל" אך סיים הנוהגין לאמרו כדין נהגו, ס' אור זרוע (ח"ב הל' מגילה ס' שע"ט) הרי"ד בפסקיו למס' מגילה (שם)

[ב] ויש שא"ג. כ"ה בגמ' מגילה שלפנינו (שם) ובחלק מכתה"ל¹⁰ ובירושלמי (פרק הקורא את המגילה דף עד;

¹ על"ק בסע"ק שאח"ז שהבאנו מגמ' שלפנינו דל"ג תיבת האל.
² על"ק שם שהבאנו ב' הגרי"ב שכן גורס במס"ס ללא תיבת האל.

³ ראה בסע"ק שאח"ז ב' ס' הפרדס דל"ג לה.

⁴ על"ק (שם) דהבאנו בשמו שכל ב' מתיבתא דל"ג תיבת האל.

⁵ ובשם הגאונים העלה שנחלקו בב' הגירסאות.

⁶ אך עי"ש עמ' על דהעלה הגי' ללא תיבת האל וז"ל "ולכך מתחיל בא"י הרב את רבינו וכו' ע"כ. ויש ליישב, דהתם לא נחית לנוס' הברכה, ואלו בעמ' ער' העלה את עיקר הנוס'.

⁷ וב' בה"ג כ' שאין לומר האל שכבר אמר אלהינו.

⁸ וב' רע"ג כ' דל"ג.

⁹ ובס' מקור חיים (ס' תרצ"ב סע"א) כ' בשמו דל"ג האל. ולפנינו בג' מהדורות איתא

לתיבת האל.

¹⁰ עי' דקדוקי סופרים.

ולפנינו עם הפירושים פ"ד הוא דף כז: ¹¹ ובמס"ס (ע"פ הגהות הגר"ב) והגאונים, ובראשונים יש מהם שהעלו נוס' הברכה אך לא זכרו תיבה זו **האל** ויש מהם שכתבו בהדיא דל"ג תיבת **האל**, ואלה דל"ג לא הרי הם לפניך: בעל הלכות גדולות (ריש הל' מגילה) ר' יהודה גאון בס' (ראו) הלכות פסוקות (הל' מגילה) ס' הפרס ס' רג ¹² הר"ף הרא"ש והר"ן (שם), ס' העיטור ב' מתיבתא ¹³ האשכול (הל' חנוכה ופורים ח"ב אות ט' עמ' ס"ד עם פ' נחל אשכול), רבי המאירי בס' בית הבחירה במגילה (שם) ס' היראים (ס' רסח [קכא] עמ' כד ובפ' תועפות ראם), ס' הנייר (הל' מגילה ופורים ס' ה) ארחות חיים (הל' מגילה ופורים אות ו') ס' כל בו (ס' מה דין פורים) צור החיים ב' יש שאין מזכירין **האל**; ¹⁴ ס' המנהיג (הל' מגילה אות יט') ושכ"כ ר' נתן ור' משה הגאונים, רבי יהודה כלץ בס' המוסר (פ"ד עמ' קכא) רבי יהונתן מלוניל במגילה (בדרך אגב על דף יא:), הסמ"ק (ס' קמח) הרא"ז בפסקיו (פ"ג מגילה הל' א' אות ד') ס' המאורות (מגילה שם) ס' מצות זמניות לרב' ישראל בר' ישראל (הל' פורים עמ' תל"ב), המרדכי (מגילה ריש פרק הקורא את המגילה אות תת"ד) רבי ישמעאל הכהן בס' הזכרון (מגילה פ"ג עמ' צח ס' ה) רבי ירוחם (בס' אדם נתיב י' החלק השלישי דף סג. טור ב' – להנהיגם לאמרו) ¹⁵ פסקי אור"ז לרחב"י (הוצ' הרב בלוי כרק א' מס' מגילה שלהי הל' מגילה אות לו), מנורת המאור לרב"י אלנקוה (כרך ב' פרק התפלה הל' פורים עמ' 214), שיטה למס' מגילה מחכמי פרובאנס (הוצ' מכון אופק – מגילה שם), ושכן שדרו במתיבתא, ומשם בעה"ע, ס' רבי שלמה בר"נ (הפרק הח' עמ' ע"ז), התשב"ץ (... ס' קעז) עוד הנה לפניך חבל פוסקים דל"ג תיבת **האל**, **וביתור**. כתבו דל"ג לה. ומהם שניזל"ע, הלא הם, סדר רב עמרם גאון (אות סט עמ' קב, הוצ' מהר"ק) ¹⁶ ס' המנהיג (הל' מגילה אות יט) האבודרהם, (שם). המרדכי (שם) וכולם ב' ר"ה, הנמו"י והאגודה (שם) ב' בה"ג,

הראב"ן מגילה (שם), שיטה למס' מגילה (שם) צדה לדרך (שם) ב' י"א ושכן עיקר.

והטעם דל"ג לה העלו הנ"ל נימוקו בצדו ומשם רב נתן אב הישיבה. והוא. משום שכבר זכר בריש הברכה תיבת **אלהינו** ¹⁷ ועל כולם קא חתם עלה מרן בשו"ע (שם ס"א) וז"ל, ולאחריה מברך **הרב** את ריבנו וכו' עכ"ל, וכן העלה בביתו (שם) משם המרדכי שכ' נוס' זו משם הבה"ג.

והנה עוד חבל פוסקים מגדולי האחרונים דלא גרסי לת' **האל** הלא הם, מהר"י טירנא בס' המנהיגים (הל' פורים עמ' קנו הוצ' מכון י-ם) וגם ציין הטעם כדלעיל, (הלבוש שם) מט"מ (סי' תתרה) מהרח"ו בס' שעה"כ (ריש ענין פורים), הרדב"ז (ח"ב ס' תרס"ה – משמע) ס' חמ"י (ח"ב דף עז:), ס' סדה"י (ע"ד דף מח:). יוסף אומץ (ס' תתצו) משם רבי' הטור וס' המנהיגים, וכו' בסידורים, מחזור רומניא (עמ' 139 – בתוך ס' מחקרי תפלה ופיוט) השל"ה (עמ' של"ה – בפ' שער השמים), סידור פראג (משנת רעג צולם מחדש) יזכרון קדושי פולין אשדוד) מחזור קראקא (שנת שנו).

[ג] האל הנפרע, כ"ה גי' רש"י בס' האורה (שם) ומחז"ו (שם) וברבי' הרמז"ל (שם) (בכת"י בסוגר רבוע וברוב דפוי' ע"פ שינוי"ס פרנקל) הרוקח (שם) ובסידורו (שם עמ' שכב) ס' היראים (שם) ע"ח להר"י חזן (שם) רבי' הטור (שם) – דפוס מנטובה – וע"ע הגהות הטור מכון י-ם, הכ"ב (שם) ס' אהל מועד, הסמ"ג וס' רבי' שלמה בר"ז, וכו' בס' כת"י (משנת המאה ט"ו עמ' 295 בתוך מחקרי תפלה ופיוט) ס' נוס' פרס ס' השל"ה – וכו' בחלק מן התכאליל הלא הם. משנת הרל"ג, מהר"י, מהר"י משתא, מהר"ץ בע"ח ועוד. וכה"מ ק"מ מחיות ואגפיה.

[ד] ויש שא"ג וכו'. כ"ה הגירסא בגמ' מגילה (שם) ובמס"ס (שם) ובפסיקתא רבתי (שם) וכו' ברוב הפוסקים ככולם, ה"ה. הבה"ג לפי חלק מכת"י ע"י בהגהות הוצ' מק"ח"א ריש עמ' 404) ריה"ג בס' הלכות פסוקות (ראו), הרס"ג (שם), רבי' חננאל, הר"ף הרא"ש ובנו רבי' הטור (שם)... רבי' הרמז"ל (לפי חלק מדפוי"ג, ע"י רמב"ם הוצ' פרנקל בשינוי נוס', ס' האשכול (שם) הריטב"א במגילה (שם) שבה"ל (שם), ס' הנייר (שם) פירוש התפלות והברכות (ח"א הל' מגילה ופורים אות ו) אור"ז, הר"ד והרא"ז בפסקיהם (שם) הסמ"ק. ס' המוסר להר"י כלץ, ס' המאורות מגילה (שם) האגודה, התדיר, צדה לדרך, נמו"י, רי"ו, מנוה"מ להר"י אלנקאוה, ס' מצות זמניות. ס' חמ"י (ח"ב דף עז:). במרן השו"ע אין להכריע גירסתנו שכן לא העלה את כל נוס' הברכה. וגם בביתו לא העיר מזה כלום. במחזור רומניא (עמ' 140), ובמחזור קראקא העירו בהדיא דל"ג האל.

[ה] האל המושיע, כ"ה בגמ' ובמס"ס (ורק שגרסו **האל העוזר ומושיע**) ובפסיקתא רבתי (שם) ובכל הפוסקים שנו"ל (מלבד הריה"ג שבה"ל, נמו"י). ועוד יש להוסיף עליהם, רש"י בסידורו ובס' האורה מחז"ו. הרוקח בספרו ובסידורו. המאירי. היראים. מהר"י חזן בס' ע"ח כ"ב המנהיג אהל מועד הסמ"ג הראב"ן ס' ר"ש בר"ו. וכו' בתכאליל שניזל"ע ובס' נוס' פרס. מחזור קראקאוס' חמ"י.

¹⁷ ע"ע בסע"ק שלפנ"ו.

¹¹ אלא שגרס בל"א. וז"ל... כיצד הוא מברך וכו' **הרב את ריבנו** וכו'.
¹² ראה רש"י בסידורו, וס' האורה, הובאו בסע"ק שלפנ"ו שכן גרס לת' **האל**.
¹³ ע"ע אות ה.

¹⁴ ע"ע בסע"ק שלפנ"ו שהעלתו בשמו של שהגורסן כדן נהג.
¹⁵ ע"ע בר"י דהביא. יש שאין נוהגין לברך כלל ברכה אחרונה אחר המגילה.
¹⁶ כ' רע"ג (שם) וז"ל, ולאחריה במקום שנהגו לברך מברך ברוך **הרב** את ריבנו וכו' והכי אמרי רב נתן ראש ישיבה. הכי נהגין במתיבתא לומר ברוך **הרב את ריבנו** וכו' ולא אמרין **האל** הרב את ריבנו דהא אמרין **ד' אלהינו** וכו' עכ"ל, וכו' רבי' הטור משמו. וקשיא לי שהרי בתפילת העמידה אמרין ברוך וכו' **אלהינו** וכו' **האל** הגדול וכו' ע"כ.

והנה ראיתי להרמ"א בספרו דרכי משה סי' נא שהעלה שם קושיא זו ב' מהר"א מפראג. שכן הקשה על הטור הנ"ל וכו' עליו בזה"ל: "ואין בדבריו קושיא כלל כי שם איכא הפסק גדול בין **אלהינו** ל**האל**. אבל כשהם סמוכים זו לזו אפשר שלא לאמרו וכו' עכ"ל".

אלא שתירוצו זה נדחה מנוס' רע"ג בסידורו (עמ' ח) בנוס' ברכת ברוך **שאמר** דגרס ברוך וכו' **אלהינו** מלך העולם **האל** המלך וכו' עכ"ל. הרי שגם כשהם סמוכים אמרין לה. וגם מרב' הטור מבואר דגרס לה שכן העלה בס' נא בשם ס' הכולת שיש בו פ"ז חיבות הכולל בזה תיבת **האל**.

ואמנם ע"י לאבודרהם (עמ' נט) שמחזן ממה שכ' (עמ' רה) שאין לומר **האל** בברכת המגילה ומשם רע"ג וטעמו הנ"ל. מ"מ הקדים (עמ' נט) וכו' בברכת ברוך **שאמר** שאין לומר בו תיבת **האל** וכן הטעם הנ"ל אך ברע"ג ובטור מבואר לעיל שכן גרסי לה, והתמה בזה על האבודרהם שכן אחר שכ' (שם) שאין לומר **האל** סיים בזה"ל. וכן כתב רב עמרם בברכה שלאחר המגילה ע"כ. ואמנם דייק במש"כ על דברי רע"ג שכן כתב **במגילה** שכן בברכת ברוך **שאמר** לא אמר כן, ולפ"ז הדרא קושיא על הרע"ג והטור לדוכותיה מה ראו לחלק בזה וצ"ע.

בענין ברכת בורא מאורי האש קודם קריאת המגילה

דמבדילין אחר קריאת המגילה יש לברך ברכת מאורי האש קודם, כדמוכח ממה שהביא המח' לגבי הבדלה בסי' מ"ה בפני עצמה, אע"פ שהכריע בסי' מ"א לברך ברכת מאורי האש קודם.

וחילוק זה יש להוכיח גם מדברי מרן גופיה, דהנה בשכח"ג הק' למה לא הביא מרן בב"י דברי הכ"ב סי' מ"ה שהביא הפלוגתא אם מבדילין קודם קריאת המגילה או אח"כ, ותי' דמרן סמך בזה על מש"כ בהל' חנוכה, ולא הביא אלא דבריו בסי' מ"א שלא הזכיר בהל' חנוכה. א"כ ש"מ דלענין בורא מאורי האש לא סמך מרן על האמור בהל' חנוכה, וא"כ אין לומר דמה שלא הביא בשולחננו הטהור דין זה משום שסמך על הל' חנוכה, כדמוכח מדבריו בב"י שלא סמך לענין ברכת הנר על האמור בהל' חנוכה.

ה. ויש עוד להוכיח עוד דמרן ס"ל כד' הכ"ב מדבריו בב"י סי' תקנ"ו שהביא דברי האבודרהם דמברכין על האור קודם שקורין איכה וכן כתב בה"ג, וכתב מרן שכן נהגו העולם, וגם שם אע"ג שלא הביא דברי האבודרהם בשולחננו הטהור בורא סי' ל' כן שהרי העיד שכן הוא מנהג העולם ולא הביא חולק בדבר כלל, ושם הדבר מוסכם בכל הפוסקים, ואמנם עמד בזה בפרח שושן וכתב לדחות עפ"י מש"כ הט"ז בסי' תקנ"ו סק"א דהטעם משום דכתיב באיכה במשכנים הושיבני, אולם כבר השיב הברכ"י ע"ד הט"ז שהטעם משום שלא יתנה מן האור קודם ברכה, ושכן מבואר בהדיא בארוחת חיים הל' הבדלה סי"ד ובכ"ב סי' ס"ב שטעם אחד הוא לברך ברכת הנר קודם איכה וקודם מגילה, וזו גם שיטת רבינו בשתילי זיתים שלא העלה דברי הט"ז שם, ואילו בשיטתיה הכא שפסק כד' הכ"ב.

ואמנם מפסק הרמ"א בסי' תרצ"ג דקורין את המגילה ואח"כ מבדילין, ולא כתב לברך בורא מאורי האש קודם, משמע דאף ברכת מאורי האש מברך אח"כ, ואילו בסי' תקנ"ו כתב בדרכי משה לברך בורא מאורי האש קודם איכה, מבואר דנקט שיטת הט"ז דמחלק ביניהם, אולם כבר כתב השכח"ג דאינו מוכרח דיל"פ דלא קאי אלא אברכת הבדלה, וכדמוכח מדברי הכ"ב דחלוקין הם, וגם במשנ"ב שם הביא מלבד טעם הט"ז הטעם שכתב בשו"ת מהר"י ברונו סי' ט"ז לפי שרוצה ליהנות מאור הנר לקריאת איכה, ומבואר דאף המשנ"ב לא דחה טעם זה מן ההלכה, וא"כ נראה דהעיקר בזה כדברי הראשונים שפירשו שדין וטעם אחד לאיכה ולמגילה.

ו. ואמנם בכח"ג סי' תרצ"ג כתב לחלק בין ההיא דט"ב למגילה, דגבי מגילה עדיף שלא לברך קודם המגילה כדי שיברך אותה אח"כ על הכוס, משא"כ בט"ב דבלא"ה אין לו כוס

ג. וכדי לעמוד על שורש הדברים יש להביא דברי מרן בב"י סי' רח"צ וז"ל: כתוב בכל בו (סי' מ"א) פורים שחל להיות במוצאי שבת שקורין מגילה לאור הנר מברך בורא מאורי האש קודם עכ"ל ונ"ל דסבירא ליה דאף על גב דאסיקנא בפרק מקום שנהגו (פסחים נ"ד א') דהלכה כרבי יהודה דאמר סודרן על הכוס הני מילי כשאנו משתמש לאור הנר אבל כשמשתמש לאור מברך מיד: ורבינו ירוחם כתב בחלק כ' (ני"ב ק"ב ע"ד) בשם המפרשים שקודם שיאמר בורא מאורי האש אסור לעשות מלאכה ויחזירנה אחר כך לומר על הכוס. ומיהו כתב אחר זה דהני מילי במלאכה כגון אורג או כותב וכיוצא בו אבל להדליק נר או להוציא מרשות לרשות אינו צריך כל זה עכ"ל ואף על גב דלא ידענא מנא ליה הא וכמו שאכתוב בסימן שאחר זה בס"ד (מה: ד"ה כתב רבינו ירוחם). מכל מקום לקרות מגילה לאור הנר דלאו מלאכה היא כלל נראה דבהבדלה בתפלה סגי. ע"כ.

והמתבונן בדברי מרן יראה דלא כתב דבהבדלה בתפלה סגי אלא כלפי דברי רבינו ירוחם דאית' עלה משום איסור מלאכה, ולזה קאמר דכיון דלקרות לאור הנר אינה מלאכה כלל, סגי לזה הבדלה בתפלה, אבל לא שייך טעם זה כלפי דברי הכ"ב שהביא בסמוך לו, כיון דלא מטעם איסור מלאכה אתי עלה, אלא מטעם שלא ישתמש באור הנר עד שיברך, ואין הבדלה שבתפלה מועלת לזה ולא מידי. וזה ברור. ושור' בבית דוד שם שכבר עמד בזה שאין דברי מרן אמורים אלא כלפי דברי רבינו ירוחם, ואין סתירה בדברי מרן כלל ועיקר, וכמשנ"ת, ומיושב זה מה שתמה בשו"ת תורת חסד לרבי חסדאי הכהן ע"ד הב"י דהסברא נותנת דמקרא מגילה צריך לאור הנר יותר מאורג וכותב, ועוד איך יפטר ע"י הבדלה שבתפלה כיון שלא נזכר בה ענין האור כלל.

[ועיקר היסוד המבואר בדברי רבינו ירוחם דאיכא איסור מלאכה קודם ברכת מאורי האש, ולכא"צ צ"ב מה ענין זה לזה, אך כענין מבואר ממה שהביא בב"י סי' רח"צ מתשו' הרשב"א (ח"א סי' תשל"ט וז"ל סי' רי"ג) בשם הגאונים (רי"ץ גיאות ח"א עמ' טז) דסומא אינו צריך שיבדיל ובתפלה לבד די לו. ופי' הב"י ונראה הטעם דכיון דאינו יכול לברך בורא מאורי האש אינו צריך להבדיל וכיון שהבדיל בתפלה דיו. ע"כ. ומבואר דמשום דאין יכול לברך מאורי האש פטור מהבדלה על הכוס, אלמא דמישך שייכי אהדרי, וה"נ איסור מלאכה דקודם הבדלה משום ברכת מאורי האש נגזר ביה, ויש להרחיב עוד בביאור יסוד הדברים, ואכ"מ].

ד. ועל מה שכתב בע"ח דסמך מרן על מש"כ בהל' חנוכה, יש לתמוה מה זו סמיכה, הא התם לענין ברכת הבדלה עצמה נחלקו, משא"כ הכא דעת הכ"ב שאף להסוברים

א. כתב מרן הב"י סוס"י תרצ"ג וז"ל: כתב הכל בו בסוף סימן מ"א פורים שחל להיות במוצאי שבת שקורין המגילה לאור הנר מברך בורא מאורי האש קודם ויש חולקין ואומרים שאינו צריך לברך עליו לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות אמנם טעמא דמסתבר הוא שלא יתנה ממנו בלא ברכה. ע"כ.

ומקור דברי הכ"ב הוא בארוחת חיים הל' הבדלה סי' י"ג וי"ד בשם הר"ח והר"י מפאריש, וכן מתבאר מד' הראב"ד בשו"ת תמים דעים סי' קע"ד עיי"ש.

וכן פסק דהלכה רבינו מהרד"ם בשתילי זיתים סי' תרצ"ג סק"ב וז"ל: ויברך בורא מאורי האש קודם קריאת המגילה (ב"י בשם כל בו וכ"כ מהרי"ק"ש). ע"כ. ומבואר דס"ל לרבינו שכן הוא דעת מרן, ואע"פ שלא העלה מרן דבר זה בשלחן ערוך, מצינו כיוצא בברוכי טובא שכתבו האחרונים דאע"פ שלא העלה הדבר בשו"ע אינו מכריח לומר דלא ס"ל כן. [ואין כאן מקום האסף]. וכ"כ כגון בשיורי כנה"ג דר' מרן לפסוק כהכ"ב, וכ"ד רוב גדולי פוסקי ספרד הפר"ח, בית דוד סי' תצ"א [אלא שחכך בדבר מטעם שצריך להוציא הנשים בביתו, ועי' להלן אות ו'], שו"ת נאמן שמואל סי' י"א, ס' שלחן גבוה תרצ"ג סק"ד, החיד"א בברכי יוסף תרצ"ג, מהר"י עיינא בשו"ת בית יהודה במנהגים, ערך השלחן סק"ב, רוח חיים להגר"ח פלאגי תרצ"ג סק"ב, ובספרו כף החיים סי' ל"א אות י"ד וט"ו, ומר בריה בסי' פה ללב ח"ב תרצ"ג סק"ב, מהר"א ענתבי בסי' חכמה ומוסר סי' רמ"ה שכן מנהג אר"צ.

גם בשו"ת גינת ורדים כלל ג' סי' כ"ה פסק כד' הכ"ב, וכ"פ בשו"ת פרח שושן כלל ג' סי' ב', והעלה מסקנתו מהרי"ץ בתשו' פעולת צדיק ח"א סי' קנ"ו וז"ל: פורים שחל במ"ש אומר אחר י"ח בורא מאורי האש, והובא בתורת חכם ובשושנת המלך.

ב. אולם בפרח שושן כתב לתמוה על דברי השכנח"ג במה שתפס בד' מרן שפסק כד' הכ"ב, דבדברי מרן בב"י סי' רח"צ מבואר דלא ס"ל כד' הכ"ב, גם מהרי"ץ בסידור עין חיים (ח"א קס"ד ב') נטה ק' מדבריו בתשו' הנ"ל, וכתב דר' מרן השו"ע שלא זכר כלום מענין הבדלה נראה דרשור לחנוכה שמדליק ואח"כ מבדיל, ואעפ"י שהב"י בסי' תרצ"ג זכר דברי הכ"ב לברך ברכת מאורי האש קודם המגילה כדי שלא יתנה מן הנר בלא ברכה, וכ"פ מהרי"ק"ש, מ"מ מדלא כתבו בשו"ע כ"כ דלא ס"ל כותיה, והשכ"ג ש' דר' מרן כה"כ ליתא דבהדיא הביא ב"י דברי הכ"ב בסי' רח"צ וחלק עליו הב"י שם ומסיק דבהבדלה בתפלה סגי ע"ש, הרי לך ד' השו"ע בב"י כמ"ש. ע"כ. ודבריו הללו מקורם מדברי שו"ת פרח שושן הנ"ל, וניכרין הדברים שכונתו בהשגה זו כלפי מי שגדול רבו בעל השתילי זיתים שפסק כד' הכ"ב.

במוצ"ש שפיר יש לו לברך במ"ה קודם איכה, וכיוצ"ב כתב בשו"ת תורת חסד ומהרי"ץ בע"ח הנ"ל, אך העלה בתורת חסד דבאופן דיש לו בני בית שיש לו לברך אח"כ להוציאם שפיר דמי וראוי לברך קודם קריאת המגילה. ואף מהרי"ץ גופיה דמו למש"כ בע"ח סדר חנוכה (קס"א א') ושם העלה דברי הפרח שושן דאף להסוברים שיכול לברך את הקריאה, מ"מ אין איסור בדבר אם יברך קודם, ולכן ראוי לברך מאורי האש מקודם, משמע דלענין דינא מודה מהרי"ץ שכן ראוי לנהוג.

ז. והנה בבית דוד כתב דאע"פ שמן הדין הנמור צריך לברך ברכת מאורי האש קודם המגילה, מ"מ לבו נוקפו דכיון שבירך על הנר בביהכנ"ס, איך יחזור ויברך על הכוס להוציא את אשתו, ואי משום חיוב אשתו הרי יש ספק

בדבר אם חייבת בברכה זו. וכיוצ"ב כתב בשו"ת תורת חסד ושו"ת פרח שושן הנ"ל, והובא גפ בשו"ת פשו"צ ובע"ח סדר חנוכה. אולם כבר השיגו הערך השלחן והברכ"י ע"ד הבית דוד דהא פסק מרן בסוס"י רצ"ו בדעת הסתם דנשים חייבות בהבדלה, נואמנם יש להעיר בד' החיד"א דאיהו ס"ל בעלמא סב"ל נגד ד' מרן ואיך פסק כאן לברך מכח ד' מרן, ומ"מ לד' רבינו השתילי זיתים דלא אמרינן סב"ל במקום פסק מרן נייחא.

ואמנם בבאור הלכה כתב להסתפק דאף לד' הסוברים דחייבות בהבדלה מ"מ פטורות מברכת מאורי האש, משום דהו"ל זמן גרמא, אך כבר העירו על דבריו דבריטב"א פסחים נ"ד א' מתבאר דנשים בכלל בני ביתו שחזר רבי ובירך על הכוס, א"כ מבואר דחייבות בברכת הנר, וכ"פ באגרות משה חו"מ סי'

ח"ב סי' מ"ז דנשים חייבות בברכת מאורי האש, ואף אי נימא דאין חייבות הרי מודה הבה"ל דלמ"ד דנשים מברכות על מ"ע שהזמ"ג שפיר דמי שתברך, והכא לכו"ע מציא לברך כיון דאין בברכה זו לשון וציונו, ומתבאר בד' התוס' ר"ה ל"ג א' ועוד ראשונים דדוקא משום וציונו אין יכולה לברך, וכ"ד רבינו בשתילי זיתים סי' תקפ"ט סק"י. [ובמק"א יתבאר באורך בעזה"י].

אלא שמן הראוי באופן זה שכבר בירך הבעל על הנר, שתברך האשה לעצמה ברכת מאורי האש באופן שיודעת לברך לחוש לד' הגאונים שהביא מרן בשו"ע סי' רע"ג ס"ד דלא אמרינן יצא מוציא אלא באינו בקי, וכ"כ הברכ"י והגר"ח פלאגי שמברכות לעצמן, ומ"מ באינה יודעת לברך יברך האיש ויוציאה ידי חובתה.

מסקנת הדברים

- א. העיקר בדעת מרן השלחן ערוך לפי דעת רוב גדולי האחרונים ורבינו השתילי זיתים שיש לברך על ברכת מאורי האש קודם קריאת המגילה. וכן דעת רוב ככל פוסקי ספרד שכן הוא מנהג הנכון, וכן נהגו בחלק מקהילות תימן כגון בביהכנ"ס בית אל-אוסטא' כפי שהעלה הגר"י צובירי וצ"ל באגרת הפורים. [ומן הסתם מנהג זה משתלשל והולך עוד מתקופת רבינו מהרד"ם שהיה המנהיג הראשון ור"ש מתיבתא רבנא בביהכנ"ס זו].
- ב. הנוהגים לברך בביהכנ"ס יכולים אח"כ בביתם לברך על הנר להוציא את הנשים, שעיקר ההלכה היא שהנשים חייבות בהבדלה ובברכת הנר, אלא שלכתחילה תברך האשה לעצמה.
- ג. מנהג אשכנזי כמשמעות דברי הרמ"א שאין מברכין קודם המגילה, וכ"כ במקור חיים לחי"י שאין מנהגם כדברי הכ"ב, ובערוה"ש סי' ג, וכן מנהג חלק מקהילות תימן כמשי"ב מהרי"ץ בע"ח, ומ"מ מבואר בדברי מהרי"ץ שראוי לצאת ידי כל הדעות ולברך בורא מאורי האש מקודם.

שמן זית זך – פניני הלכה מרבינו בעל השתילי זיתים

- א. השנה שחל פורים במוצא"ש למנהג השאמי מתפללים ערבית כבכל מוצא"ש ומוסיף על הניסים, ואח"כ אומר החזן ח"ק, ואומרים ויהי נועם וכו' ומברכים ברכת מאורי האש קודם קריאת המגילה, וקורין המגילה ואומר החזן ואתה קדוש וכו' וקדיש תתקבל ומסיימים התפילה. למנהג הבבלי [ע"פ מהרי"ץ בע"ח] מסיימים התפילה ואח"כ קורין המגילה ומבדילין בבתיהם כבכל מוצא"ש, וע"י ככ"ז באורך במדור בירור הלכה].
- ב. מנהגינו [במחוז ע"ת צנעא וגלילותיה] לקרות הפסוקים שאומרים הציבור במגילה קודם החזן ואח"כ הקהל. [סימן תר"ץ ס"ק יב]. [ויש קהילות שנהגו בהיפך, ונהרא נהרא ופשיטה].
- ג. הפסוקים למנהגינו הם: איש יהודי, ויתלו, ומרדכי, ליהודים, כי מרדכי. שם בהגהה וס"ק ל"ח. והסימן לפי הסדר, אי"ו ול"ך. [ולא לפי הסדר ואוליך אתכם קוממיות].
- ד. לכתחילה צריך ליתן מתנות לאביונים ביום הפורים עצמן, אך כדיעבד או בשעה"ד יוצאים ידי חובה במתנות לאביונים גם קודם פורים קצת, ואין חוששים שנאכלו המעות. ע"י שת"ז סימן תרצ"ד סק"א, [וע"י ביאור"ל ד"ה לשני, ואכמ"ל].
- ה. לשון רבינו בסימן תרצ"ה ס"ק יא, ובסימן תרצ"ו ס"ק יז: לחטוף הבחורים מאכל זה מזה [שהובא ברמ"א סימן תרצ"ו ס"ח עיי"ש], אנו לא נהגנו כן ואין חילוק בשמות בין פורים לשאר ימים, וכ"פ בית יוסף, וכל שכן לחזק את חברו. ואומר אני שאין זה אלא נאצה לפני השי"ת ולא שמחה. וכן כל משי"כ בהגהה [היינו לבישת מסכות פריצופים, ולובשים גבר שמלת אשה וכו' וכלאים, ובני החוטפין זה מזה וכו' יעו"ש ברמ"א] לא שמענו מי שנהג כן במקומות אלו, והמשנה עושים בו דין כבשאר ימות השנה עכ"ל המהור. וע"י גם במשנ"ב ס"ק ל"א בשם כמה פוסקים דלא ניהא לחו בכ"ז, ואף כתבו לבטלם.

העלון הבא יצא לאור לקראת חג הפסח בעז"ה בגליון מורחב ועוסק בענייני החג ☞

לתרומות והנצחות לע"נ, וכן לחסות ניתן לפנות לטלפקס: 0737282777 וכן לפרסום חידושי תורה והלכה, ניתן לפנות כנ"ל.

